పాపజాతి

శ్రీ ఆర్. ఎస్. సుదర్శనం

తాతయ్య చచ్చిపోయాడు.

నాగుబాము కరచి చచ్చిపోయాడు.

తాతయ్య నన్ను పెంచి పెద్ద చేశాడు. కాని తాతయ్యను నేను ప్రేమించలేక పోయాను.

ఈ మధ్య మూడు నెలలుగా నాకూ ఆయనకీ మాటల్లేవు!

తీరి వచ్చిందేమో, ఉన్నట్లుండి నిన్న ప్రొద్దున నామీద విరుచుకుపడ్డాడు. ఎప్పుడూ అనని మాటలు అన్నాడు. ఇంట్లో నుంచి వెళ్ళిపొమ్మన్నాడు. తనకూ నాకూ యిక ఏలాటి సంబంధమూ ఉండదన్నాడు!

వెళ్ళి ఆలోచిస్తూ కూర్చుండిపోయాను.

నాలో పశ్చాత్తాపంలేదు! ఎందుకుంటుంది?

చివరకు వెళ్ళడమే మంచిదేమో అనిపించింది. ప్రయాణానికి సిద్ధమవుతున్నాను.

ఇంతలో వార్త! ఆయనే వెళ్ళిపోయాడని వార్త! ఈ లోకాన్ని విడిచి, నన్ను నా మానాన వదలి, వెళ్ళిపోయాడని వార్త!

నాకు ఏడుపు వచ్చింది. ఏడ్చాను.

అంతే! పశ్చాత్తాపం మాత్రంలేదు.

నా గుండెల్లో ప్రశాంతి, ఎన్నడూ ఎరగని ప్రశాంతి......

జీవితాన్ని ఒక్కసారి నిష్కామంగా పర్యాలోకిస్తూ నిట్టూర్పు వదలాలనే ప్రశాంతి..........

తాతయ్య పాముని ద్వేషించినంతగా లోకంలో మరెవ్వరూ దేన్నీ ద్వేషించలేరు అనిపిస్తుంది నాకు. అదేమి విచిత్రమో, ఆయన కంటబడినన్ని పాములు కూడా, సాధారణంగా ఏ ఒక్కరికీ తారసిల్లవనే నా అభిప్రాయం. బ్రతికినన్నాళ్ళూ చూచిన పాముని చంపకుండా విడిచిపెట్టరాదన్న ప్రతిజ్ఞ ఆయనది! చివరకు పాముకాటువల్లే ఆయన మరణం సంభవించింది. పాపజాతి జయించిందన్న మాట!

*　　*　　*

తాతయ్యకి మా అమ్మ ఒక్కర్తే ఆడపిల్ల. ఆమెకు పూర్వమూ, తర్వాతా, మొత్తం నలుగురు మగపిల్లలు కలిగి, దక్కకుండా పోవడం జరిగింది. అటుపైన సంతానంలేదు. అది శాపమన్నారు. అందుకు కారణం తాతయ్య పాముల్ని, ముఖ్యంగా నాగుబాముల్ని, చంపడమే నన్నారు. తాతయ్య బ్రాహ్మ సమాజవాది, హేతువాది, సంఘ సంస్కర్త. అలాంటి మూఢ విశ్వాసాల్ని లెక్కచెయ్యలేదు. 'నేను నమ్మను పొమ్మ'న్నాడు.

మా అమ్మమ్మకి మాత్రం ఆ విషయంపట్ల గాఢమైన విశ్వాసం ఉంది. తన భర్త శ్రేయస్సును గూర్చి ఆమె ఎప్పుడూ భయపడుతూ వుండేది. కాని ఆయన ధైర్య సాహసాల ముందు ఆమె ఏమీ మాట్లాడలేక పోయేది.

మా అమ్మకు తొలిచూలు నేను మగబిడ్డ కావటం అమ్మమ్మకు ఎంతో సంతోషం కలిగించింది. ఆమె నాగుల చవితినాడు భర్తకు తెలీకుండా వ్రతం చేసుకుని నాగేశ్వరునికి ఎన్నో మొక్కులు మొక్కుకునేదట. తన ప్రార్థనలూ నోములూ ఫలించాయను కున్నది. అన్నీ నాతో చెప్పుకునేది........

తాతయ్య తన ఆస్తికి వారసుడు పుట్టాడని సంతోషించాడు.

ఇద్దరూ నన్ను పెంచుకునే ఉద్దేశంతో, నా తల్లిదండ్రుల నుంచీ నన్ను వేరుచేసి తీసుకొచ్చేశారు.

నాకు బాగా జ్ఞాపకం: చిన్నతనంలో మానాన్న ఉద్యోగం చేస్తున్న వూరు అప్పుడప్పుడు అమ్మమ్మతో వెళ్ళి వారం రోజులుండి మళ్ళీ ఈ వూరు వచ్చేస్తూండటం. వెళ్ళేరోజున ఉన్న సంతోషం, సరదా, కూతూహలం, నాలో తిరిగి వచ్చే రోజున ఉండేవికావు! మనస్సు కొండెక్కిన దీపంలా అయ్యేది. అక్కడ మా అమ్మ దేవలోకంలోని దేవతగా, ఆ వారం రోజులూ నేను స్వర్గంలో ఉన్నట్లుగా అనిపించేది. అమ్మకు దూరమై తిరిగి వస్తూంటే, లోకం, చెట్లూ, చేమలూ, ఆకాశం, నిర్జీవంగా, ఏడుస్తూ కనిపించేవి. తిరిగి వచ్చిన రెండు మూడు రోజులదాకా నా మనస్సులో రైలు పరుగెడుతున్న ధ్యాస, ఏదో పోగొట్టు కొన్న దిగులూ, అంటిపెట్టుకుని వదిలేవికాదు. ఏమిటో, సర్వమూ బరువుగా బాధగా ఉండేది.!

''ఏమిటె నాయనా, అలా వున్నావు?'' అని అడిగేది అమ్మమ్మ.

ఏమని చెప్పను! నాకే తెలిసేది కాదు!

''ఆ పట్నం నీళ్ళు పడక, వారం రోజులకే బెంగడి పోయాడు అబ్బాయి'' అంటూ ఆమె తాతయ్యతో నన్ను గురించి వ్యాఖ్యానించేది.

ఒకసారి మా అమ్మా నాన్నా ఈ వూరు వచ్చారు. అప్పటికి నా కిద్దరు చెల్లెళ్ళు. మా తమ్ముడింకా పుట్టలేదు. వాళ్ళతో ఎన్నో ఆటలు ఆడాను. చాల సరదగా గడిపాను. "అన్నయ్యా నువ్వూ మాతో వచ్చెయ్‌రాదూ!" అన్నారు వాళ్ళు. వాళ్ళతో వెళ్ళిపోవాలని గట్టి నిర్ణయం చేసుకున్నాను. "నేనూ వెళ్తాను" అని మా అమ్మమ్మతో చెప్పాను. "తాతయ్యతో చెబుతానుండు" అన్నది. "తిరిగి రావడానికి వాడికి తోడెవరు?" అని అడిగాడు. "మీరు వెళ్ళి తీసుకు రావాలి" అన్నది అమ్మమ్మ. "నాకు వేరే పనుల్లేవను కున్నావా? అయినా యిప్పుడు చూశాడుగా అమ్మా నాన్నల్ని, ఇంతలో మళ్ళీ ఆ వూరెందుకు? ఇక్కడ చదువు చెడదూ!" అన్నాడు. అప్పుడు నేను రెండో తరగతి చదువుతున్నాను.

ఆ మధ్యాహ్నం మా అమ్మావాళ్ళు వెళ్ళిపోయారు. నేనూ వెళ్ళాలని మొండి చేశాను. కాని తాతయ్యను చూడగనే నోరు మూసుకున్నాను. ఆ రాత్రి పక్కమీద పడుకుంటే, క్రితం రాత్రి మా చెల్లెళ్ళూ నేనూ కథలు చెప్పుకుంటూ కలిసి పడుకోవటం, వాళ్ళతో నేను తప్పకుండా వస్తానని చెప్పటం, జ్ఞాపకము వచ్చింది. నా ఓటమి నాకు దుర్భరంగా వుంది. వెళ్ళాలి, వెళ్ళాలి, వెళ్ళలేక పోయానే, అన్నధ్యాసతో ఏడుపూ కోపం ముంచెత్తుకు వచ్చేయి. నేను సన్నగా ఏడుస్తున్నాను. అమ్మమ్మ వూరడింపు మాటలు లెక్కచెయ్యటం లేదు. తాతయ్య ఒక్క ఉదుటున నామీద లంఘించాడు. రెక్క పట్టుకుని బరబర ఈడ్చుకువెళ్ళి వాకిలి బయటికి నెట్టి "వెళ్ళరా, వెళ్ళిపో! నిన్ను ఎవ్వరూ పట్టుకోవడం లేదు." అన్నాడు. తలుపులు మూసుకున్నాడు. బయట చీకటిగా చలిగా వుంది. ఎట్లా వెళ్ళేది? ఏడుపు మానేసి వెళ్ళగలనేమో వూహించుకుంటూ కూర్చున్నాను. రైలుస్టేషన్ ఎంతదూరం ఉంటుంది? నడవగలనా? దారిలో దొంగాడూ, బూచాడూ వస్తే? రైలు ఎప్పుడు వస్తుందో? టికెట్ లేకుండా రైలెక్కడం ఎలా? వెళ్ళడం అసాధ్యమని పించింది. వెళ్ళినా మా నాన్న మళ్ళీ యిక్కడికే పంపిస్తాడని పించింది. నన్ను వీళ్ళకి యిచ్చేశాక ఎందుకు ఉంచుకుంటారూ! అనిపించి దుఃఖం వచ్చింది. కుమిలి ఏడ్చాను. ఇంతలో అమ్మమ్మ తలుపులు తీసుకుని వచ్చి నన్ను కావలించుకుని ఎత్తుకుంది. లోపలికి తీసుకువెళ్ళి పడుకోబెట్టుకొంది. ఆమె డొక్కలో దూరాను. చప్పుడు చెయ్యకుండా అమ్మమ్మ కూడా ఏడుస్తోంది! ఎందుకో? ఆమె కన్నీళ్ళు చూచి నా మనస్సు కరిగిపోయింది......... అమ్మమ్మకోసం యిక్కడే వుండాలి అనుకున్నాను. నాకు ఎంత కోరికగా ఉన్నా, నా చెల్లెళ్ళు ఏమనుకున్నా, వెళ్ళకూడదను కున్నాను.

అప్పట్లోనే జరిగిన మరొక సంఘటన నామీద చెరగని ముద్ర వేసింది. ఒకనాడు తాతయ్య మా యింటి ఆవరణలో త్రాచుపామును చంపబోవటం, అది కస్సుమని ఆయన మీదికి ఎగరటం, ఆయన లంఘించి దాన్ని చావుదెబ్బ కొట్టటం, అది మళ్ళీ కనిపించకుండా పారిపోవటం నేను కళ్ళారా చూశాను. అప్పటి తాతయ్య ఆకారం, ఆవేశం, నన్ను ఆకట్టుకొన్నాయి. ఇంటి చుట్టూ శిథిలమైన మట్టి ప్రహరీగోడ, కొన్ని రాళ్ళ గుట్టలూ వుండేవి. దెబ్బతిన్న త్రాచు పగపట్టుతుందనీ, పొంచి వుంటుందనీ ప్రతీతి. వెంటనే తాతయ్య గోడ త్రవ్వించివేసి, రాళ్ళూ అవీ తీయించి శుభ్రం చేయించి, ఇటుకగోడపెట్టి గచ్చు చేయించేశాడు. అలా జాగ్రత్త తీసుకున్నా, యింటిల్లిపాదికీ భయం మాత్రం పోలేదు చాల రోజులదాకా.

నాకు చాల ఏళ్ళదాకా పోలేదు.

చిన్న విషయాల్లో తాతయ్య చూపించే కాఠిన్యం నా మనస్సు మీద దెబ్బతీసింది. సవ్యమైన కోరికల్నిగూడా ఆయన ముందు వెలిబుచ్చటం మానేశాను. నాకేమైనా కావలసిఉంటే నెమ్మదిగా అమ్మమ్మద్వారా సాధించే వాణ్ణి. తాతయ్యకు కోపం రాకుండా ఎలా తప్పించుకు తిరగాలో అలా తిరిగేవాణ్ణి. నేను పెద్దవాడి నవుతూ వుండగా, తాతయ్య తిట్టడం, మందలించడం మానుకున్నాడు. ఒక్కొక్కసారి బోధించడం, మెత్తగా అదుపులో పెట్టడం, సాగించాడు. అదుపులో పెట్టలేక పోయినప్పుడు గంభీరంగా ఆవేదనపడ్డాడు. తర్వాత క్రమంగా చూచీ చూడనట్లు నా దారికి నన్ను వదలి వూరుకున్నాడు.

చిన్నప్పటినుంచీ కూడా నా కెక్కువమంది స్నేహితులు లేరు. అందులో ముఖ్యులంటూ ఎవరూ లేనేలేరు. ఉన్న స్నేహితుల్ని యింటికి తీసుకురావటానికి వీల్లేదు. చదువు చెడ తుందిట. నేను వాళ్ళ యిళ్ళకూ వెళ్ళకూడదు. చాటుగా వెళ్ళినా సూర్యాస్తమయం కాకుండానే యిల్లు చేరుకోవాలి. గేమ్స్ ఆడుకుంటూ ఆలస్యం చెయ్యడానిక్కూడా వీల్లేదు. మేం బ్రాహ్మణులం. వూళ్ళో చాలమంది యితర వర్ణాల వారు. తాతయ్య పెద్ద భూస్వామి. పైగా సంస్కృతమూ ఇంగ్లీషూ క్షుణ్ణంగా చదువుకున్నవాడు. సంస్కరణోద్యమంలో చేరడం, వూళ్ళో దేవాలయానికి పోటీగా భజనమందిరం కట్టించడంద్వారా ఏనాడో మిగతా బ్రాహ్మణుల నుండి వేరుపడ్డాడు. అన్నింటా ఆధిక్యత ఆయనదే! ఆయన పరువూ ప్రతిష్ఠా నిలబెట్టవలసిన బాధ్యత ఆయన ఆస్తికి వారసుడైన నాకు ఉంది అని ఆయన అభిప్రాయం. ఆ బరువు మొయ్యటమే నాకు సుతరామూ యిష్టంలేదు!

హనుమంతు, మా పెద్ద జీతగాడు, నన్ను అప్పుడప్పుడు వాళ్ళింటికి తీసుకు వెళ్ళేవాడు. వాళ్ళు కాపులు. వాడి కొడుకు వెంకటేశు నాకు రేగుపళ్ళూ, నేరేడుపళ్ళూ యిచ్చేవాడు. వాడూ నేను చదువుతున్న స్కూల్లోనే చదివేవాడు. వాడి చదువుకు తాతయ్య ధనసహాయం చేశాడు. వాళ్ళమ్మ నాకు మజ్జిగ 'దాహం' యిచ్చేది. వెంకటేశుకంటె వాడి చెల్లెలు సుబ్బులు నన్ను బాగా ఆకర్షించింది. తర్వాత తర్వాత దానికోసమే వాళ్ళ యింటికి వెళ్ళేవాణ్ణి. ఆరేడేళ్ళ వయసులోనే సుబ్బులు నన్ను— పదేళ్ళవాణ్ణి — నిర్భయంగా కవ్వించేది. మాట్లాడుతూ మాట్లాడుతూ చప్పున కావలించుకొని ముద్దులు పెట్టుకొనేది. ఏదో చేసి పారిపోయేది. ఇద్దరం కాలవగట్టున షికారు వెళ్ళేవాళ్ళం...... "నేను నీ పెళ్ళాన్ని" అనేది సుబ్బులు.

హైస్కూలు చదువు ముగిశాక నాలుగేళ్లు మద్రాసులో కాలేజీలో చదువుతూ నేను వూరి మొహం చూడలేదు. సెలవుల్లో కూడా మా అమ్మా నాన్నల దగ్గరకు వెడుతూ, అమ్మమ్మని అక్కడికే రమ్మనేవాణ్ణి. అప్పట్లో తాతయ్య జబ్బుపడి కొంత కాలం చికిత్సకోసం మా అమ్మదగ్గరే ఉండవలసి వచ్చింది.

జబ్బుతో తాతయ్య చచ్చిపోతాడనీ, నేనూ అమ్మమ్మా, శాశ్వతంగా మా అమ్మానాన్నలతో ఉండిపోతామనీ అంతరాంతరాల్లో ఏదో నాకే తెలీని ఆశ ఉండేదనుకుంటాను. ఆనందంగా గడిపిన రోజులవి. చాల ఉత్సాహంగా సాగింది నా చదువు. చరిత్ర, సాహిత్యం నా అభిమాన విషయాలు. బి. ఏ. సెకండ్ క్లాస్‌లో పాసయ్యాను. నా బి. ఏ. పూర్తయ్యేప్పటికి తాతయ్యకు జబ్బు నయమైపోయింది. బి. ఎల్. చదువుతానన్నాను. తాతయ్య సమ్మతించలేదు. బి. ఎల్. చదివితే గ్రామాన్ని వదిలిపెట్టి, భూమీ పుట్రా పాలేళ్లకు వప్పజెప్పి, పట్నంలో కాపురం పెట్టవలసి వస్తుందని ఆయన అభ్యంతరం. మా నాన్న జోక్యం చేసుకోలేదు. తాతయ్య మాటంటే ఆయనకూ అమ్మకూ వేదవాక్కు. అందుకే మా నాన్నంటే యిష్టంవున్నా గౌరవభావంలేదు నాకు. డబ్బుకోసం, ఆస్తికోసం తను ఒకసారి అమ్ముడు పోవడమే కాకుండా నన్ను శాశ్వతంగా తాకట్టు పెట్టేశాడని అనుకునే వాణ్ణి.

విసుగుతో అయిష్టంతో గ్రామానికి తిరిగి వచ్చిన నాకు సుబ్బుల్ని చూడగానే ప్రాణం లేచివచ్చింది. నాలుగేళ్ళలో సుబ్బులు పూర్తిగా మారిపోయింది. పొరవిడిచిన గోధుమవన్నె త్రాచులా, దాని మెరిసే వళ్ళూ, కళ్ళూ, ఆ చలాకీతనం, ఆ కవ్వింపూ, దాని మాటకారితనం, నన్ను పూర్తిగా లోబరచుకున్నాయి. సుబ్బులు తండ్రి సొంతంగా కొంత పొలం కొన్నాడు. వెంకటేశుకి ఫారెస్టు డిపార్టుమెంటులో ఉద్యోగం వచ్చి వెళ్లిపోయాడు. సుబ్బులు ఎసెసెల్సీ పాసై ఉంది.

సుబ్బులు మా యింటికి రావడం, మేడమీద నా గదిలో జాప్యం చేస్తూ ఉండిపోవడం మా అమ్మమ్మ గమనించింది:

"మేడమీద యింతసేపేం జేస్తున్నావే? అప్పుడే వెళ్తావంటివే!" అన్నది అమ్మమ్మ.

"పుస్తకాలు చూపిస్తున్నారు."

"నీ చదువు పూర్తయింది కాదటే!"

"ఎక్కడా! టీచర్ ట్రైనింగ్‌కి వెళ్లాలనుకుంటున్నా."

"అయితే ఉద్యోగం చేస్తానంటావా! వయసు వచ్చిన పిల్లవు మీ నాన్న నీకు పెళ్లి చేయడటే? ఏం తిరుగుళ్లినీ! నే జెపుతానుండు............"

"ఆయన్నే అడగండి. నాకేం తెలీదు." అంటూ మూతి బిగించి తుర్రున పారిపోయింది సుబ్బులు. గడుసుగా 'ఆయన' అంటే ఎవరో తేల్చకుండానే! నేను నవ్వుకున్నాను.

అమ్మమ్మ నాతో అన్న : "ఒరే సూర్యం, దాన్ని మేడ మీదకు పిలవకురా బాబూ! నీకు పుణ్యముంటుంది...... ఎంత అప్రతిష్ఠ!....... వద్దు నాయనా, చదువుకున్నవాడివి, ఏం పనులివి?....... నా మాట వినరా! మీ తాతయ్యకు తెలిస్తే మరేమన్నా ఉందా?" నా గడ్డం పట్టుకుని ప్రాధేయపడింది.

"తాతయ్య సంస్కర్త లేవమ్మా! మరేం ఫర్వాలేదు. పెళ్లాడమంటే ఆడేస్తే పోయె...... అయినా ఈ వెధవ్వాళ్లో నన్ను జపం చేస్తూ కూచోమంటావా? సుబ్బులు నాకు చిన్నప్పట్నుంచీ స్నేహం. బావుంటుంది కూడానూ......." అంటూ నవ్వుతూనే నా అభిప్రాయం వ్యక్తం చేశాను.

అమ్మమ్మ దిగాలుపడి చూచి మౌనం వహించింది.

తర్వాత అమ్మమ్మ ఏం చేసిందో సుబ్బులు మా యింటికి రాలేదు.

నేనే వాళ్లింటికి వెళ్లాను.

సుబ్బులు లేదు. ట్రైనింగ్‌కి గుంటూరు వెళ్లిందని చెప్పాడు వాళ్లనాన్న.

హనుమంతుతో మాట్లాడుతూ వుండిపోయాను. హనుమంతులో చాల మార్పు వచ్చింది. కొడుకూ కూతురూ చదువుకోవడం, తనకు సొంత కమతం ఏర్పడటం ఒక కారణం. అంతకంటె గ్రామంలో బలపడుతున్న కమ్యూనిస్టు పార్టీతో సంబంధము ఏర్పడటం ముఖ్య కారణం. ఎన్నో విషయాల్ని గూర్చి తనకు తెలీనట్టుగానే నన్ను కదిపాడు. సోషలిస్టు సిద్ధాంతాలతో నాకు పూర్తిగా ఏకీభావం వుందని తెల్సుకోగానే చాల సంతోషించాడు. క్రమంగా నన్ను పార్టీ వాళ్లకి పరిచయం చేశాడు.

మా తాతయ్య మీదేకాదు, మా తాతయ్యలాంటి వాళ్లందరి మీదా నాకెంతో అక్కసు వుంది. త్రవ్వేకొద్దీ, నాకే ఆశ్చర్యం కలిగేలా, వాళ్ల అన్యాయాలూ అపభ్రంశాలూ నన్ను ఉత్తేజితుణ్ణి చేశాయి. మా తాతయ్య పేరుకు పెద్ద సంస్కర్త. విధవా వివాహాల్ని సమర్థించాడు. విగ్రహారాధననీ, మూఢవిశ్వాసాల్నీ నిరసించాడు. అంతే! అగ్రవర్ణాలతో శూద్రులతో సహపంక్తి భోజనాలదాకా ఫరవాలేదన్నాడు. కాని గాంధీగారి హరిజనోద్యమం ఆయనకు పచ్చి వెలక్కాయవతు అయింది. మింగుడు పడక అక్కడితో ఆగిపోయాడు. ఆర్థిక వ్యవస్థలోని హెచ్చు తగ్గుల మీద ఆధారపడిన వర్గవిభేదం, వర్గాల మధ్య స్పర్థ, ఆయన సుతరామూ ఒప్పుకోలేడు. చదువూ, సంస్కారమూ, సంప్రదాయమూ, వ్యక్తుల భావాల్నీ ప్రవర్తననూ నిర్ణయిస్తాయట. అవి భగవత్ప్రసాదితమైన తెలివితేటల మీద ఆధారపడతాయట. ఆర్థిక వ్యవస్థకూ, చదువుకూ, సంస్కారానికీ, ముడి పెట్టడం సరికాదంటాడు. సంస్కారం ఉన్నవాళ్లూ, లేనివాళ్లూ, అంటూ రెండు వర్గాలనీ, అందులో క్రింది వర్గంవారు కృషి చేసి సంస్కారం అలవర్చుకుని పై వర్గంలోకి వెళ్లే అవకాశం కల్పించటమే కర్తవ్యమనీ వాదిస్తాడు. అలాంటి అవకాశాలు ఆర్థికమైన వ్యవస్థమీద ఆధారపడి వుండటమే కాదు, 'సంస్కారం' అనేదే ఆర్థిక వ్యవస్థా పరిణామం తాలూకు విశేష ఫలితమంటే ఒప్పుకోడు! 'సంస్కారం' మాన

వుడు తొక్కవలసిన దారి, మానవత్వపు విలువ అంటాడు. భూస్వాములూ, ధనికవర్గమూ తమ అధికారాన్ని నిలుపుకోడానికీ, పేదసాదల్ని అణగద్రొక్కడానికీ చూపిస్తున్న మృగతృష్ణ ఈ 'సంస్కారం' అంటే, దాన్ని 'కుతర్కం' అంటూ త్రోసివేస్తాడు. ఇలాంటి చర్చలు ఒకటి రెండు జరిగాక సిద్ధాంతాలను గూర్చి వాదించటం మానేశాడు తాతయ్య.

''పోనీ, నీ ఆస్తిపాస్తుల విషయమైనా నువ్వు జాగ్రత్త పడాలి కదా! నువ్వు చెబుతున్న సిద్ధాంతాల ప్రకారమే అయినా నువ్వు కమ్యూనిస్టుల్లో చేరటం నీకు లాభదాయకం కాదు'' అన్నాడు ఒకనాడు.

''తాతయ్యా! ఆస్తి ముఖ్యమా? సంస్కారం ముఖ్యమా? నువ్వే అంటావు సంస్కారం ముఖ్యమని. న్యాయం ఎటువైపు ఉన్నదో అటువైపు మొగ్గటమే ఉత్తమ సంస్కారం. పుస్తకాలు బట్టీ పెట్టిన చదువు, పాండిత్యం, సంస్కారం కాదు. నాకు కావలసింది సర్వమానవ కల్యాణం. మానవత్వం విలువే అన్నిటినీ మించిన విలువ'' అంటూ ఆయనవాదం ఆయనకే అప్పగించాను.

''మానవత్వానికి నీతీ నిజాయితీ లక్షణాలు. సంయమనం కావాలి. దౌర్జన్యం, హింస వర్జించాలి. మనస్సులు పెరగాలి. అందుకు భిన్నంగా ప్రవర్తిస్తూ, దాన్ని సమర్థించుకునే వారిలో కనిపించేది మానవత్వం కాదు, పశుత్వం.''

''ఇవన్నీ కడుపులు నిండినవారు చెప్పే కబుర్లు! భిన్న వర్గాల మధ్య నీతీ నిజాయితీ వగైరాలు నిలవ్వు. అవి ఒకే వర్గంలోని వ్యక్తుల మధ్యే చెల్లుతాయి.''

తాతయ్య కొంతసేపు మౌనంగా ఉండి,

''నీలో ఈ అసంతృప్తికి కారణం?'' అని సూటిగా ప్రశ్నించాడు.

''లోకంలో కళ్లెదుట కనిపిస్తున్న అన్యాయం. తోటి మానవుల దీనావస్థ. అంతకంటే ఏం లేదు.'' అన్నాను గొప్పగా.

తాతయ్య మళ్లీ మాట్లాడలేదు.

తాతయ్య నాకు పెళ్లి కుదిర్చాడు. చాల చాకచక్యంతో కుదిర్చాడు. ఆ సంబంధం మా అమ్మా నాన్నా కుదిర్చినట్లుగా, వ్యవహారం యావత్తూ వారి ద్వారానే జరిగింది. మా అమ్మ ముందు నేను బదులు చెప్పలేక పోయాను. అందుకు కీలకమైన కారణం, ఆలోచిస్తే, ఇవాళ అర్థమౌతోంది. వివాహంద్వారా, నేను జీవితంలో పోగొట్టుకున్న దేమిటో తిరిగి వస్తుందనీ, మా అమ్మకు చేరువౌతాననీ ఏదో అస్పష్టమైన ఆశ నన్ను ప్రేరేపించిం దనుకుంటాను. ''చెల్లెళ్ళకు పెళ్లి చేయాలి. నువ్వు వెంటనే చేసుకోవడం ముఖ్యం'' అని ఉద్బోధించింది అమ్మ. ముఖ్యంగా తాతయ్య జోక్యం నా కెక్కడా కన్పించక పోవడమే నన్ను సుముఖుణ్ణి చేసిందనుకుంటాను.

శాంత తెల్లగా పిండిబొమ్మలావుంది. చాల సుకుమారంగా వుంది. ఆమె నేం చేసుకోవాలో నాకు తెలీలేదు. ఆమెతోసంసారం మొక్కు తీర్చుకున్నట్లుగా ఉంది; ఉపోషం ఉంటూ ఫలహారం తిన్నట్టుగా, నాజూగ్గా ఉంటోంది గాని, కడుపునిండా భోజనం చేసిన సంతృప్తి లేదు.

వివాహం ద్వారా క్రొత్త జీవితం ప్రారంభమౌతుందనీ, నాలో మార్పు వస్తుందనీ, నాకేదో విముక్తి లభిస్తుందనీ భావించిన నాకు ఆశాభంగం కలిగింది. నాపెళ్లి తాతయ్యే కుదిర్చిన వైనం క్రమంగా తెలిసిరాగానే ఆ పొందుతున్న కాస్త తృప్తీ ఎటో మాయమైంది.

ఒక అయిదేళ్ళ కాలం, పార్టీ రాచకీయాల్లో కార్యకర్తగా పనిచేస్తూ శాంతను గూర్చి పట్టించుకోవడం మానేశాను. మాకు సంతానం లేదనే బెంగ అమ్మమ్మకు తప్ప తాతయ్యకు ఉన్నట్టు కన్పించలేదు. ఉన్నా బయటపడలేదేమో! నేను పార్టీలో పలుకుబడి సంపాదించటం గమనించిన తాతయ్య నన్ను ప్రోత్సహించటం ప్రారంభించాడు! పట్టి ఆసక్తి కనబరచటమే కాదు, డబ్బు విషయంలోనూ ఉదారంగా ఉన్నాడు. ఎన్నికల్లో పార్టీ, టిక్కెట్టు మీద శాసనసభకు పోటీ చేశాను. వోడిపోయాను.

ఓటమి తర్వాత రాచకీయాలపట్ల వైముఖ్యం కలిగింది. కమ్యూనిస్టుపార్టీ ఈ దేశంలో కలలపార్టీ అనిపించింది. ముఖ్యంగా తాతయ్య జోక్యం, పార్టీలో కొందరి ప్రవర్తనా నాకు నచ్చలేదను కుంటాను.

తాతయ్య జబ్బుచేసి మంచాన పడ్డాడు. తాళం చెవులు నా చేతికిచ్చాడు. ఇంటి వ్యవహారాలన్నీ నేను చూచుకోవలసి వచ్చింది. రాచకీయాలనుంచీ వైదొలగడానికి ఈ పరిస్థితీ దోహదం చేసింది.

ధన వ్యయంలోనే కాదు, ధన సంపాదనలోనూ, 'మజా' ఉందని గ్రహించాను.

ధాన్యం నిలవ చెయ్యడంలో, ధరలు పెంచడంలో, దొంగ రవాణా చేయడంలో, ఉద్యోగుల్ని బుట్టలో వెయ్యడంలో, వాళ్లకి ఎరపెట్టడంలో— వ్యాపార జీవన వైవిధ్యంలో ఉన్న జీవన వ్యాపార వైవిధ్యం నన్ను ఆకొట్టు కొన్నది. రేసెస్, మద్యం, మదవతీ అన్నీ అనుభవానికి వచ్చేయి, పేకాట తప్ప. అదంటే అసహ్యం నాకు.

సుబ్బులు తిరిగి వచ్చింది.

సుబ్బులు తిరిగి రావటం ఒకవిధంగా నా అదృష్టం. ధన సంపాదన కంటె ధన వ్యయం మితిమీరిపోతూ, నన్ను నేను అదుపులో పెట్టుకోలేక వ్యసనాలకు లొంగిపోతున్న పరిస్థితిలో ఏం చెయ్యాలో తోచక తికమక పడుతున్నాను. శాంత కాన్పుకి వెళ్లింది. పెళ్లైన ఆరేళ్లకి వచ్చిన చూలు. చికిత్సకోసం తాతయ్య మా అమ్మా నాన్నల దగ్గర ఉంటున్నాడు. నాకు పూర్తి స్వేచ్ఛ.

సుబ్బులు రెండేళ్ల ట్రెయినింగ్ చదివి, ఎక్కడో స్కూల్లో నాలుగేళ్లు పనిచేసి, స్వగ్రామం బదిలీ చేయించుకుని వచ్చింది. మళ్ళీ మాకు స్నేహం కలిసింది. మూడు

నెలల్లో సుబ్బులు నన్ను అదుపులోకి తీసుకొచ్చింది. అనవసర మైన ఖర్చు మానిపించేసింది— అంటే రేసెస్, తాగుడు లాంటివి. నాకు మనస్శాంతి ఏర్పడింది. ఇంటి పట్టున వుండి వ్యవహారాలు చక్కబరచుకో గలిగాను.

మా సంబంధంలో రహస్యం అంటూ ఏమీ లేదు. హనుమంతు కొంత గొడవ చేశాడు. సుబ్బులు తనకు వేరుగా యిల్లు తీసుకుంది. మా సంగతి అమ్మమ్మకూ తెలుసు. గ్రామంలో అందరికీ తెలుసు.

శాంతకు పిల్లాడు పుట్టి చచ్చాడో, చచ్చి పుట్టాడో ఏదో జరిగింది. నేను వెళ్లలేదు. వెళ్లలేదని గొడవ జరిగింది. ఆ వూరి నుండి మనిషి వచ్చాడు. సుబ్బులు సంగతి వాళ్లదాకా వెళ్లిందట. మా అమ్మమ్మ నా గొంతు మీద కూచుంది.

"సరే వెళ్లి చూచి వస్తా" నన్నాను.

"కాదు, అమ్మాయిని తీసుకు రావాలి" అన్నది.

"సరే, వస్తే తీసుకొస్తాను." అన్నాను.

"సుబ్బులు సంగతేమిటి?" అని ప్రశ్నించింది.

"దాన్ని వదిలిపెట్టను."

"అది యిహ మళ్ళీ ఈ యింటి గడప తొక్కితే నేను బావిలో దూకుతాను."

"లాభంలేదు! నేనే ఈ యిల్లు విడిచి పోవాల్సి వస్తుంది." అన్నాను.

"అఘాయిత్యం పిల్లాడా, శాంత ఏం చేస్తుందిరా?" అంటూ ఏడ్చింది.

"నాకు తెలీదు."

"పోనీ......... ఈ యింటికి తీసుకురాకుండా ఆ ముండతో మరో చోటెక్కడైనా రహస్యంగా ఏడు...... ఏం? శాంతను రొష్టు పెట్టకు........."

నాకు నవ్వు వచ్చింది. "అలాగే" అన్నాను.

"నా మీద ఒట్టు!...... మా నాయనే!...... నా మాట విను........ శాంత మంచిదిరా, దాన్ని నొప్పి పెట్టకు....." అంటూ భోరున ఏడ్చేసింది.

నాకూ ఏడ్పు వచ్చింది. చేతిలో చెయ్యిపెట్టి "శాంత నేమీ కష్టపెట్టను లేవే!" అన్నాను.

నేనటు శాంతను తీసుకు రావటానికి వెళ్లానో లేదో, తాతయ్య యింటికి తిరిగి వచ్చాడు. సంగతంతా బోధపరచు కున్నాడు. తాతయ్య ఆరోగ్యం కోలుకుంది. ఆయనకు ఎక్కడ లేని వోపికా వచ్చింది. వెంటనే వెళ్లి తన పలుకుబడంతా ఉప యోగించి సుబ్బులికి ట్రాన్స్‌ఫర్ ఆర్డర్స్ వేయించాడు. నేను శాంతతో తిరిగి వచ్చేప్పటికి ఆయన మళ్ళీ తాళం చెవులు చేతికి తీసుకుని కూర్చున్నాడు.

శాంతను దిగబెట్టి నేను సుబ్బుల్ని చూడటానికి వెళ్లాను. సుబ్బులు తన బదిలీ విషయమై చాల కోపంగా వుంది. "నాకు హక్కులంటూ ఏమీ లేవా? మిమ్మల్ని వివాహ మాడేందుకు ఎన్నో అవాంతరాలు, పోనీ లెమ్మనుకున్నా, మీరున్న వూళ్లో ఉండటానికీ, మీరున్న యింటికి రావటానికీ కూడా హక్కు లేదా?.. .ఏమైనా సరే, మీరు నన్ను పెళ్లి చేసుకుని తీరాలి." అన్నది.

"అలాగే" అన్నాను అనాలోచితంగా.

"ఊరికే అనడం కాదు! ఆరేళ్లు పిల్లలు కలగలేదు, ఆమె ఆరోగ్యం ఎప్పుడూ బాగుండదు, ఆమె మీకు దాంపత్యానికి పనికి రాదు, అనే కారణాల మీద డైవోర్స్‌కి పడెయ్యండి......" అన్నది.

నేనేమీ మాట్లాడలేదు.

శాంతకు క్షయ అని డాక్టర్లు నిర్ణయించారు. ఆమె పుట్టింటి వారికి కబురుపెట్టి శాంతను మదనపల్లి తీసుకు వెళ్లాను. నేను తిరిగి వచ్చేస్తూంటే, మొదటిసారిగా, శాంత సుబ్బులు ప్రసక్తి తెచ్చింది: "నేను వట్టి అనారోగ్యం మనిషిని.. మీరు ఆమెనే ఎందుకు చేసుకోరాదు....... నాకేం బాధలేదు" అన్నది శాంతంగా, నిర్వికారంగా.

నాకు ఆశ్చర్యం కలిగింది. అది యించుమించు నా మనస్సులో వున్న భావనే! కాని శాంత అలా అనగానే ఆ భావన చెదరి పోయినట్లయింది. నేను చలించి పోయాను. నాకు మొదటి సారిగా శాంత అంటే చెప్పరాని అభిమానం, అనురాగం, కలిగింది. ఆమె చేతిని నా చేతిలోకి తీసుకుని "అది ఎప్పటికీ సాధ్యం కాదు! నేను నికృష్టుణ్ణి...... నాకు చేతనైతే మారుతాను. మారటానికి ప్రయత్నిస్తాను. లేకపోతే నేనింతే అని సరిపెట్టుకో. నువ్వు నా దానివి." అన్నాను.

నా జీవితం పాములా ఎన్నో మెలికలు తిరిగింది. ఎన్నడూ తిన్నగా నడవలేదు!

నేను నీతికీ ఆదర్శానికీ బద్ధుణ్ణి కాలేక పోయాను.

పోతే, కోరిన విముక్తినీ స్వేచ్ఛనూ కూడా పొందలేక పోయాను.

అర్థం కాని శక్తి ఏదో నన్ను నాగపాశంలా చుట్టివేసింది. ఈ విషవలయంలో నుంచి ఎటూ నాకు విముక్తి లేదనే నిస్పృహ నాలో ప్రవేశించింది.

ఒకవైపు సుబ్బుల్ని వివాహం చేసుకుంటానని మాట యిచ్చాను. మరోవైపు శాంతతో 'మారటానికి ప్రయత్నిస్తాను' అంటూ అయాచితంగా ప్రమాణం చేశాను. ఈ రెండింటిలో ఎటువైపు మొగ్గటానికీ కావలసిన సంకల్పమూ, ప్రేరణా నాలో బొత్తిగా లోపించాయి. మాడు మీద దెబ్బతగిలిన మనిషి లాగ, చైతన్యమూ స్వయంనిర్ణయ శక్తీ కోల్పోయి రోజులు వెళ్ల దీస్తూ ఉన్నాను.

సుబ్బులు కోసం వెళ్లినప్పుడు "డైవోర్స్ కేసు పడేశారా? ఎప్పుడు పడేస్తారు?" అంటూ నిలదీస్తుంది. శాంత వ్రాసే ప్రతి ఉత్తరంలోనూ "మీరు నా కిచ్చిన మాట జ్ఞాపకము ఉందను కుంటాను. పనుల తొందరవల్ల మీ రిక్కడికి రాకపోయినా నేను నిరాశ చెందటం లేదు. నా ఆరోగ్యం యిప్పుడు మెరుగ్గా వుంది." అని వ్రాస్తుంది.

ఏడాది తర్వాత ప్రయత్నించి సుబ్బుల్ని మళ్ళీ మావూరు బదిలీ చేయించాను. ఈ వూరు వచ్చిందో లేదో సాధికారంగా మొన్నరాత్రి నా మేడమీదకు వచ్చింది. కాని రాత్రంతా సాధింపే. "డైవోర్స్ ఎప్పుడు? పెళ్లెప్పుడు?"

తెల్లవారి సుబ్బులు మెట్లు దిగి వెళ్తూండగా తాతయ్య చూశాడు. మూడు నెలలుగా నాతో మాట్లాడ్డం మానేసిన తాతయ్య నా మీద ఉన్నట్లుండి విరుచుకు పడ్డాడు:

'నీతీ జాతీ లేని అప్రాచ్యుడి' వన్నాడు.......

'నీకూ నాకూ సంబంధం పోయిందిరా! నువ్విక్కడ ఉండటానికి వీల్లేదు' అని అరిచాడు......

'తక్షణం యింట్లోంచి వెళ్లిపొమ్మన్నాడు.

అనేసి కర్ర తాటించుకుంటూ పొలం వెళ్లిపోయాడు....

నా చిన్నతనంలో తాతయ్యచేత దెబ్బ తిన్న ఆ త్రాచే పొంచి వుండి ఇన్నాళ్లకు పగ తీర్చుకుందా? అని ఒక ఊహ! త్రాచుపాము ఎన్నాళ్లు బ్రతుకుతుందో ఎవరికి తెలుసు? అది పగమీద ఎన్నేళ్లు అయినా బ్రతకవచ్చు.

ఏమైతేనేం? తాతయ్యచేత దెబ్బలు తిన్న పామూ చచ్చిపోయింది, పాముకాటుతో విషమెక్కిన తాతయ్యా చచ్చిపోయాడు.

మిగిలింది నేను!!

* * *

మూడు నెలల తర్వాత ముగింపు:—

శాంత జబ్బు నయమై తిరిగి వచ్చింది.

సుబ్బులు నాతో సంబంధం త్రెంచుకున్నది.

"నీకు విశ్వాసం లేదు, కృతజ్ఞత లేదు. నా జీవితం నాశనం చేశావు" అన్నది.

ఒకరు మరొకరి జీవితాన్ని నాశనం చెయ్యటం సంభవమా?

నాకు పశ్చాత్తాపం లేదు. నాది పాపజాతి!